

Újpogány mitikus nőiség képek Székelyföldön a Szűz/Babba Mária-jelenség tükrében

Jelen tanulmány célja, hogy a kortárs új magyar mitikus narratívák székelyföldi változatain belül a feminin vonatkozásokat, a nőiség képeinek és szimbólumainak irodalomban és gyakorlatban való megjelenési formáit feltérképezze és értelmezze. Az egyéni és nemzeti identitás tekintetében az új mitikus narratívákban fontos szerep jut a nemi szerepek/gender vonatkozások újraértékelésének. (Szilárdi, 2014) Az utóbbi években Magyarországon számos olyan publikáció látott napvilágot, amely az alternatív nemzeti, vallási, ideológiai, életmódbeli, valamint szellemi mozgalmak által kialakított és képviselt új mitológiai világméretet tükrözi, alakítja és népszerűsíti. Ide sorolható Magyar Adorján Ősműveltsége, Paál Zoltán *Arvisurája*, Máté Imre *Yotengritje*, Vámos-Tóth Bátor *Tamana*-elméletéhez fűződő írásai vagy Pap Gábor *Angyali korona, szent csillag* könyve. Ezen művek mindegyikében megjelenik a női princípium és megnyilvánulása(i) mint meghatározó jelentőséggel bíró létező entitás(ok). Ugyanakkor van néhány olyan publikáció is, amely kifejezetten a feminin vonatkozásoknak van szentelve: Molnár V. József *Hétboldogasszony* (2001), Falvay Károly: *Nagyboldogasszony. Női szerepkör a magyar ősvallás tükrében* (2005/2006), Czeke András Dr. *A Magyar Szakrális Nő* (2009), Szinria *Boldogasszony nevében – Ősi magyar női titkok* (2009) című könyve. Székelyföldön az újpogányságon belül a nőiség képek a Boldogasszony kultuszhoz, ezen belül pedig a csiksomlyói Szűz/Babba Mária lényegiségéhez kapcsolódnak. A tanulmányban kutatásunk¹ székelyföldi újpogány mitikus nőiség képeire vonatkozó részeredményeit mutatom be.

Elméleti keret-kontextus és módszertan

A nő-nőiség-nőiesség képeinek és szimbólumainak vizsgálata során, jelen tanulmányban elméleti háttérként elsősorban imagológiai és diskurzuselemzési nézőpontok követése bizonyult hatékonynak, azonban inter- és transzdiszciplinárisan érintettem a gender studies, vallástudományok, néprajz és antropológia szakterületeit is.

Az *imagológia* az irodalomban, valamint további kulturális reprezentációs formákban előforduló, gyakran nemzeti sztereotípiák kritikai analízisével foglalkozó tudományágat nevezi meg. (Ajtony, 2014. 11.) Az összehasonlító irodalom részeként, „más országok és népek jellemvonásai eredetét és funkcióit tanulmányozza, különösen, ahogyan ezek irodalmi művekben, drámában, versekben,

¹ Domus szülőföldi pályázat 10/2014–03/2015 – Az új magyar (nemzeti) mitológia változatai és képviselői Székelyföldön (Hubbes László Attila – csoportvezető, Fejes Ildikó, Mihály Vilma-Irén – résztvevők)

útikönyvekben és esszéekben megjelennek, textuálisan kifejeződnek.” (Beller, 2014. 24.) Ugyanakkor, szoros kapcsolatban áll a történettudománnyal, a nyelvészettel, a különböző médiakutatásokkal vagy a filmesztétikával, így elsősorban interdiszciplinaritásában ragadható meg. Tárgyát az auto- és a heteroimázs viszonya, és az ezekre való reflektálás képezi. Az image, azaz kép vonatkozhat személyek, csoportok vagy nemzetek mentális és diskurzív hírnevére. (Leersen, 2014. 225.) Azt, hogy mikor beszélünk énképről (autoimázsról) vagy másokról alkotott képről (heteroimázsról), az érvényesített nézőpont határozza meg. Mindkét esetben azonban a kép elképzeltnek tekinthető, mert a leírás nem feltétlenül leellenőrizhető tényeken, hanem az adott személynek, csoportnak, nemzetnek tulajdonított jellemek alapszik. (Leersen, 2014. 225.) Jelen tanulmányban több szinten is eredményesnek bizonyul az imagológiai vizsgálódás: a női és férfi princípium összefüggéseiben; hogyan formálja a női oldal kihangsúlyozása a nemzet önképét és más nemzetekről alkotott képét, valamint milyen fényben tünteti fel a saját nemzetet mások szemében.

A nemzet, mint olyan, napjainkban azonban már önmagában sem egyértelműen *szent és sérthetetlen*, hanem egy emberek által létrehozott konstrukcióként jelenik meg, mely korlátolt, mivel el kell magát határolnia más közösségektől; szuverén, mert csak akkor tud fennmaradni, ha másoktól független; közösséget képez, mert testvériségen és kollegialitáson alapszik, valamint elképzelt, mert minden tagja nem ismerhet mindenkit a csoporton belül. (Anderson, 2006) Továbbá mesterségesen hozzák létre, és legtöbbször egy ideológia szolgálatában áll. A romantika korában népszerű, valamint a 19. századra kiterjedő nemzet-meghatározás és a domináns nézőpont a 20. században megváltozott és mára már nem a történelem hozza létre a nemzetet, hanem a nemzet a saját történelmét, melyet megerősít, és később úgy mutat be mint alapkövét. (Boia, 2012) Kérdés, hogy az (új)pogány csoportok esetében is hasonló folyamattal állunk-e szemben, és ha igen, milyen ideológiák húzódnak meg a háttérben.

Az imagológiai képzetek ugyanakkor a diskurzuselemzésben is fontos szerepet játszanak. Vizsgálatunk részét képezi, hogy hogyan alakítják az ön- és másság képekben zajló változások a nemzeti diskurzusokat, vagy, hogy a mi esetünkben beszélhetünk-e szemantikailag és szintaktikailag egy sajátosan női diskurzusról. (ld. Fried, 2010)

Ezen a ponton a tanulmány kiterjed a nő-nőiség-nőiesség képeinek elemzésére a posztmodern keretein belül. Bár a posztmodernitást nehéz meghatározni, mégis adott néhány olyan téma, amelyre sajátos jelenségeként tekinthetünk. Ide sorolhatjuk az emberi tapasztalat nyelvbe-zártságát, a felismerést, hogy bár a nyelv formálja és limitálja a realitásunkat, mindig magában hordozza az újraértelmezés lehetőségét is. A nyelvnek ezt a tulajdonságát gyakran ki/felhasználják a különböző hatalmon lévő, hatalomra törekvő politikai ideológiák és narratíváik.

Ugyancsak posztmodern jelenség a nemiség-, illetve a gender azon meghatározása, miszerint egy olyan jelentés-rendszerrel beszélünk, amelyet maga a nyelv teremt. (ld. *Mary Joe Frug, Butler*, 1990) A posztmodern feminista vonal a nőiséget ebben a nyelviségben ragadja meg és a beszédaktusok szempontjából tárgyalja.

(Butler, 1990) A Julia Kristeva által képviselt francia feminista irányvonal egy újabb megközelítést javasol: a nő nem létezik, hanem kialakulófélben van, és ez változásokhoz vezet a nyelv, illetve a diskurzus terén is. (Kristeva, 1995)

Az (új)pogány irányzatok nőiség felé fordulását, a nőiségre fektetett hangsúlyt posztmodern jelenségként is olvashatjuk, úgy nyelvi, mint gender szempontból. Az újpogány irányzatok egyik alappillére a környezettudatos életvitel, a Föld iránti tisztelet, a természettel való harmónia (Adler, 1986), mely a „természetet megtestesítő Istennő vallásos tiszteletében ölt kultikus formát.” (Kis-Halás, 2005. 56. o.) Az Istennő a Földanya (Harvey, 1996. 132.), aki egyben a termékenység szimbóluma is. (Eliade, 1995. 41.) Az Istennő alakjának 20. és 21. századi fokozott jelenléte és elterjedése összefügg a Wicca², avagy a modern boszorkányság megjelenésével. A Wicca követői számára az Istennő a föld, a hold és a termékenység úrnője, aki ötvözi a harcos szűz, az anya és a banya aspektusait; párjával jelenik meg, ezzel bizonyítva a világegyetem kettős, női-férfi princípiumokon alapuló mivoltát, az Isten és Istennő szakrális közösülése pedig ugyanezen minőségek egybeolvadását. (Russel, 1980) A Wicca elterjedésében meghatározó szerepe volt Margaret Murray *The Witch Cult in Western Europe* (1921) könyvének, az igazi át-törést azonban Gerald Gardner 1954-s *Witchcraft today* műve jelentette, mely két istenséget említ, akiket a közösségen belül tiszteltek: az Erdő Istenét valamint a Termékenység és Újjászületés Istennőjét. Gardner 1964-ben bekövetkezett halálát követően a hangsúly eltolódott, egyes irányzatokon belül a férfi istenség a háttérbe szorult és az Istennő tisztelete került előtérbe. Ezt a változatot támasztja alá Robert Graves elmélete is, mely szerint egy istennő lehetett az emberiség első istensége, és Európában sokáig nem ismertek férfi istenségeket, így az apai értékek sem foglaltak teret a vallási gondolkodásban. (Graves, 1948) Bizonyos feminista csoportok előnyben részesítették úgy Graves, mint Marija Gimbutas³ elméletét és felhasználták saját (politikai) céljaik elérésében, más irányzatok megmaradtak a kétpólusú istenség tisztelete és egyensúlya mellett.⁴

Magyarországon is működnek olyan újpogány irányzatok, amelyek az Istennő tisztelete köré épülnek, például az Istennő-kultuszhoz⁵ tartozók, kiknek papnője 2006-ban Nagy-Britanniából hazatérve diplomát alapított és terjesztette tanait: „Elképzelésük szerint a világ számos isten- és istennő-ábrázolása, mitikus alakja egyvalakire vezethető vissza, az Istennőre (Ősanyára, Földanyára), aki magában foglalja a férfi es a női minőséget is. Ettől az Istennőtől született minden ember, nem büntet, csak jót akar gyermekeinek, és mindent megad nekik.” (Schneider, 2013. 56. o.) Az Istennő-kultuszhoz tartozók identitását meghatározza világszemléletük, amely a többséggel, saját megnevezésük szerint a „patriarchizmussal” szemben körvonalazódik. A „pap/nő” és hívei az őskori matriarchális, egyenlő,

² A szó valószínűleg az óangol *wicca*-ból ered, ami boszorkánymestert vagy varázslót jelentett. <https://hu.wikipedia.org/wiki/Wicca> (11.05.2015)

³ Maria Gimbutas *The Goddesses and Gods of Old Europe. Myths and Cult Images* (1974) másik fontos alappillére az Istennő kultusznak.

⁴ Lásd Helen Berger újpogány boszorkánysághoz fűződő írásait, Heide Göttner-Abendroth matriarchális társadalomról szóló gondolatait, vagy a Pomegranate folyóirat-honlapját.

⁵ Lásd Veres Kriszta írásait.

békés társadalmakat részesítik előnyben, nevezik édeni állapotnak, míg ezzel szemben a kortárs társadalmat a racionális férfi világszemlélettel azonosítják. (Schneider, 2013. 64.)

Jelen tanulmány kitér az Istenő alakjának sajátos előfordulására a Székelyföldön, miközben a kutatás két fő irányvonalat követ: az írott narratívák feltérképezése és elemzése mellett a kutatócsoport által készített mélyinterjúk⁶ női vonatkozású anyagát dolgozza fel imagológiai és posztmodern diskurzuselemzési szempontból.

Újpogány mitikus nőiség képek Székelyföldön – írott narratívák

A nyomtatásban megjelent, valamint elektronikus formában terjedő, a csíksomlyói Mária körül kialakuló új narratívák feltérképezése jelentette kutatásom kiindulópontját. Csíksomlyóról és a csíksomlyói Szűzanyáról folyamatosan írtak és írnak, akár a pünkösdi búcsú, akár a kegyszobor kapcsán. Ezek az írások többnyire informatív jellegűek és (vallás-) történeti, illetve néprajzi szempontból tárgyalják a témát.⁷ Internetes portál – www.mariaut.ro – buzdít az olvasottak gyakorlására, hirdetvén, hogy külföldi mintát követve a Mária Úton lehetőség van megtapasztalni a leírtakat, alkalmunk nyílik ellátogatni a *szent* hegyre. A Mária Út ugyanis

egy nagy keresztet rajzol ki Közép-Európa térképén (Ausztria, Magyarország, Románia, Szlovákia, Lengyelország, Horvátország, Bosznia), ezáltal kialakítva egy *El Caminóhoz hasonló*, helyi hagyományokra épülő zarándokútvonal hálózatot. Ez az út mindenkihez szól, mindenkit meghív. Várja azokat, - nemzetiségűtől és felekezettől függetlenül, akik vallási, spirituális, önismereti célból kívánnak zarándokolni és várja azokat is, akik egyelőre turisztikai és sport célból kívánnak az útra lépni. Ez az út híd lesz a nemzetek, a vallások, az emberek között, összeköti a nyugatot és a keletet, így válik egy *Közép-kelet-európai Népeket Összekötő Úttá, a „Kiengesztelődés útjává”, mely a jövőben európai kulturális úttá is válhat.*⁸

Lukács atya népszerű könyvei – *Csíksomlyó titka* és *Csíksomlyó ragyogása* – úgyszintén csalogatóan hatnak a zarándokokra. Az atya mindkét műben tudományosságra törekszik, számos forrásanyagot használ és sorol fel, ugyanakkor mindvégig erős vallomásosság jellemzi írásait, amikor Babba/Szűz Máriával való találkozásának spirituális élményeiről számol be. Vécsey Gyula méréseire hivatkozva, miszerint a Salvator kápolnát ablakai csillagvizsgálóként tüntetik fel,

6 A kutatás során számos mélyinterjú készült az új magyar mitológia székelyföldi képviselőivel.

7 Daczó Árpád (P. Lukács O.F.M) *Csíksomlyó titka. Mária-tisztelet a néphagyományban, Csíksomlyó ragyogása*, Mohay Tamás *A csíksomlyói pünkösdi búcsújárás. Történet, eredet, hagyomány*, P. Márk József OFM *Csíksomlyói mozaik*, Sántha Attila Ó, *Akit Babbának Neveznek – A Vasorrú Bábától Babba Máriáig*, Simén Domokos *Történelem vagy legenda? A csíksomlyói pünkösdi búcsú eredetéről*, Tanczos Vilmos *Népi Mária-kultusz*, Vécsey Gyula *A csíksomlyói Salvoator-kápolna szentélyének különleges rései*.

8 www.mariaut.ro/26.03.2015

valamint a helyi népi szokásokat követve, az atya arra a következtetésre jut, hogy Csíksomlyó már a kereszténység előtt jelentős zarándokhely lehetett, ahová emberek tömegei jöttek, hogy az évkör kiemelt napjain hajnalban megláthassák a Napba öltözött Asszonyt és hozzá imádkozhassanak. Ezt a hagyományt őrizték meg és viszik tovább a csángó asszonyok, akik a mai napig Máriát a *Babba* vagy ennek rokon értelmű megfelelőjével, a *szép* jelzővel illetik. Erre a népi hagyományra építette rá a kereszténység a Szűzanya kultuszát, és így vált Csíksomlyó keresztény búcsújáró helyé. Ezt a folyamatot Lukács atya *inkulturációnak* nevezi és természetes, pozitív jelenségként kezeli.

A fenti sorokból ránk köszöntő jelenség terjesztése és terjedése, illetve a fent említett írott narratívák igazolják Povedák István (2014) keresztény–(új)pogány szinkretizmusra vonatkozó elméletét, miszerint nem beszélhetünk esszenciális állapotokban létező vallásokról, hiszen ezekben, az egy adott korszakra jellemző kulturális és társadalmi sajátosságok, valamint a hívek egyéni elvárásai tükröződnek, formálják az adott vallási közösséget és magát a vallást. Ezt a gondolatmenetet követve egyrészt arra következtethetünk, hogy a kor sajátos vallási kánonja mellett, vele összefonódva gyakran olyan elemek is találhatóak, amelyek ideológiai szempontból ellentétben állnak magával a kánonnal, tény, melynek azonban az egyének többsége nincs tudatában. Másrészt, ez a mechanizmus nemcsak feltételezi egy szinkretikus vernakuláris⁹ vallásosság meglétét (Povedák, 2014), hanem egyben rámutat a vallási jelenségek folytonos változására, és átalakulására is. Ezzel magyarázható a régebbi korok népi vallásosságában a kereszténység előtti elemek jelenléte, valamint a kortárs vallásosságban keleti, ezoterikus tanokat tükröző, illetve egykori ősmagyar hit-elemeket tartalmazó irányzatok mutatkozása.

A posztkommunista államokra általában (Gereben, 2000) és a magyarországi újpogány mozgalmakra (Szilárdi, 2007) különösképp jellemző a vallási és nemzeti identitás összefonódása, mely válaszként jön a posztmodernitás töredezettségére és pluralizmusára. A szinkretikus vernakuláris vallásosság és az újpogány hiedelemrendszerek alátámasztják az új kollektív, nemzeti identitás kialakítására irányuló törekvéseket, így a nemzeti identitásra vonatkozó jegyek „a vallási identitás specifikus eseteként a saját nyelv, -történelem és -kultúra szakralizációjával együttesen jelennek meg.” (Szilárdi, 2013. 33.) Így, a nemzeti identitás megújulásában az újpogányság képviselői számára fontos szerepet játszanak a közös múlt, jelenre és jövőre vonatkozó narratívák. A múlthoz visszanyúlva azonban nem a kanonizált történelmet részesítik előnyben, hanem sokkal inkább a mitológiai történeteket elevenítik fel, melyeket nem lehet leellenőrizni. (Szilárdi, 2013) Egyfajta remitologizálás van folyamatban, mely az újpogány irányzatok alapvető sajátosságának tekinthető. (Kis-Halás, 2005. 56.)

9 A vernakuláris vallásosság tanulmányozása a vallást történeti és kortárs folyamatként szemléli és a mindennapokban mentális, verbális és materiális kifejezőmódok konstrukciójaként határozza meg. (Primiano, 2012. 384.)

Újpagány mitikus nőiség képek Székelyföldön – Interjúk anyagának ismertetése¹⁰

Lukács atya könyvei nagy népszerűségnek örvendenek az újpagányság különböző köreiből – is – Székelyföldön. Így, az említett művei képezik az írott narratívák és az interjúkból kirajzolódó nőiség képek közötti összekötő kapcsot, átmenetet. Az interjúalanyok nagyrészt hivatkoznak az atya könyveire és/vagy merítenek ezekből, úgyszintén egységesen kiemelik a csíksomlyói Bab(b)a/Szűz Mária jelentőségét a térségben, illetve a magyar nemzetben belül betöltött szerepe tükrében. Ugyanakkor a beszélgetésekből kiténik, hogy maga a hely, azaz Csíksomlyó, és a népi hagyományban élő Babba, valamint a keresztény Szűzanya képe egymástól elkülöníthetetlen és szerves egységet alkot. Csíksomlyó „*Csillagösvényen*”¹¹ helyezkedik el, a magyarság „*Szent*” helye, misztérium, titok, spirituális átalakulás helye, ahol erő és energia, elsősorban „*anyai*” (DSz) erőter működik és nyilvánul meg: „*Csík¹²-s-om-lyó jelentése: Az anyai ősforrásból fakadó OM rezgés: a folyamatos életerő.*” (Színia, 2009. 36.)

Bár az interjúban az újpagány irányzatok jellemzői összemosódnak, a jobb átláthatóság érdekében célszerű kategorizálni ezeket. Imagológiai szempontból a nemzetformálás és nemzeti identitás kérdésköre az elsődleges, ezt támasztja alá a női princípium megnyilvánulása is. Babba/Szűz Mária az ősi (*nemzet*)*anyai* erőnek a megtestesülése, amelyre Csíksomlyón lehet csatlakozni. Azok a családok, akik érzik és értik ezt az erőt, a gyakorlatban több gyereket fognak vállalni és ez a nemzet gyarapodására és megújulására is kihat. (DSz-el készített interjúban) Itt nem csak fizikai növekedésről van szó, hanem szellemi teremtőerőről is. Az anya anyagot teremt, „*a szellemi erőt anyaggá lassítja*” (Színia, 2009. 8.) és Babba Mária ennek az „*anyai Ősforrásnak a jelképe.*” (Színia, 2009. 35.)

A nemzet számbeli növekedése mellett fontos a határok katonai és politikai megvédése, amelyet az anya-gyerek viselkedésminta határozott/határozhat meg. Az ősmagyarok nagyon tisztelték a nőt és anyatudatú társadalmat hoztak létre, ami viszont nem összetévesztendő a matriarchális társadalommal¹³ (ÁSz). A *rakamazi turul* is bizonyítja ezt az anyatudatúságot (ÁSz). A *rakamazi turulra* – női hajkorong – egy ősmagyar sírban találtak rá Magyarországon. A hajkorong egy aranymadarat jelképez, két kicsivel a kezében. Fennebb tartja a kicsit szomorkás, lefele hajtott fejű madárkát, lennebb az élénkebbet. A beszélőpartner értelmezést is nyújt: „*Na, most, ez azt jelenti, hogy az anya a gyerekei között azt, amelyik egy picit*

10 Az alkalmazott perspektíva ebben a részben elsősorban émikus, másodsorban étikus és az interjúk anyagának rendszerezésére irányul. (Az émikus nézőpont arról tanúskodik, hogy a hívó/az adott vallás képviselője, hogyan nyilatkozik saját hitéről. Az étikus nézőpont a mondottakat értelmezi és elemzi. Hanegraaff, 1996. 12. o.)

11 „*Csillagösvénynek*” nevezik a jótékony földszugárzások mentén kialakuló négyzethálókat. (DSz interjú)

12 CSI vagy Csi – „életerő egy pontban” (Színia, 2009. 35.)

13 Az anyatudatú társadalomban mindenki tudatában volt és elismerte a női princípium anyai megnyilvánulását mint az élet folytonosságát biztosító személyt. A matriarchális társadalom a nők/anyák jogának uralmát hangsúlyozta ki. (M.V.I.)

gyengébb, bugyutább, azt bátorítja, segíti stb., míg, amelyik egy picit agresszívebb, vagy nem lehet vele bírni, azt egy picit visszafogja.” (ÁSz) Ahogy az anya viszonyult a gyerekeihez, úgy viszonyultak a hun harcosok a leigázott népekhez. Tehát ez a viselkedésminta határozta meg a hun mentalitást katonailag, valamint politikailag is: „Bizonyítható, hogy milyen jó jogvédelem volt a hun hadseregben, a környező népek jogait, hogy kellett tiszteletben tartásuk. Kivégezte azt a tisztjét a hun király, amelyik nem tartotta tiszteletben a leigázott népek vallását.” Mi több, ezt a modellt kellene követnie ma is a magyar nemzetnek: „Ez jóval a kort megelőzi, manapság sincs megvalósulva teljesen. És végig a magyar történelmen keresztül bizonyítható ez a mentalitás. És ez meghatározta a magyar politikát, a katonai szemléletet is.” (ÁSz)

A külső határok meghúzása együtt jár a közösségen belüli egy helyre tartozás megerősítésével. Mivel a vallási megosztottság veszélyeztetheti a nemzet egységét, viszont a különböző egyházaknak létjogosultságuk van, a nemek kiegyensúlyozására hivatkozva, a katolikus egyház testesíthetné meg a női, a protestáns meg a férfi minőséget. (ZT) Szűz/Babba Mária alakja (a ZT-vel készített interjúban) abszolút szinten a női princípium képviselője, relatív szinten pedig jelenléte rávilágít a családon belül az apa mellett az anya szerepének a fontosságára. Míg ez a szimboliztika vallási hovatartozástól független, hogyha a magyarságon belül gondolkodunk és a különböző vallásokra vetítjük a női és férfi szerepkörök megosztását, interjúalanyunk (ZT) szerint a katolikus egyház a női, a protestáns pedig a férfi aspektus kivételése. Ha mindkettő betölti saját szerepét, azaz a nő nem akar férfiként és fordítva fellépni, akkor tud a közösség és a nemzet is jól működni. Ugyanezt a gondolatmenetet fejti ki Dezső Tibor egykori madéfalvi lelkipásztor is *A magyar nép egész-sége* című írásában¹⁴, amelyben a követendő vallási mintát a szkíta kereszténységig vezeti vissza. A szkíta kereszténység hordozta a teljességet, az emberhez hasonlóan, mielőtt ez férfivá és asszonnyá vált szét. (Dezső, 2006. 39-40.) Amint a férfi és a nő az emberből származik, úgy a magyar katolikus és református egyházak a szkíta kereszténység leszármazottai. Tehát, „[...] a magyar nép, látva, hogy küldetését az adott történelmi helyzetben nem végezheti be teljes értékűen a katolikus „vonalon”, fölerősítette magában, illetve viselkedésében a férfi „vonalat”. A reformáció azonban nem elvetette a magyar katolikus vállalat, azaz vallást, hogy visszatérjünk a régi szkíta kereszténységhez, hanem felébresztette az elrejtőzött férfit, hogy ketten legyenek eggyé, egy egészé, és így egészségessé.” (Dezső, 2006. 39-40.)

Ugyancsak a belső egység megerősítése érdekében és a kifelé mutatott erős nemzet képének szempontjából, a francia vagy német teológia mellett léteznie kellene egy „magyar keresztény teológiának”¹⁵, amely az ősi gyökereken alapszik: „A mi kereszténységünk, a magyar kereszténység ma életerős lenne, hogyha ebbe

14 <http://www.scribd.com/doc/60433877/A-magyar-nep-egesz-sege-Dezs%C5%91-Tibor-madefalvi-lelkipasztor-irasa>

15 A magyar keresztény teológia létezik, mert a magyarok sosem voltak pogányok, hiszen az egyistenhívó, nem nevezhető pogányoknak. Koppány is meg volt keresztelve. Ebbe az óvallásba kellett volna beoltani a Krisztusi tanításokat. (CSI interjú)

a vadalyba oltjuk be. S most mind emlegetnénk a Baba Máriát, Boldogasszony, meg Ősasszony, Anyaországot.” (CsI) A női aspektus ezen a magyar keresztény teológián belül elsődleges szerepet tölt be: „A Szentírásnak az első oldala, hogy kikotolta az életet az Isten, és nem férfi kotolta ki, nem a kakas kotolta ki, hanem az anya.” Ez a fajta megközelítés visszaemlékeztet bennünket az újpogány – Wicca – körökön belül elterjedt Istennő kultuszhoz. Csíksomlyón, Csomortánban és Kósteleken megmaradtak az ősi gyökerek, amelyek gyakran titkos imákban és különböző szertartásokban nyilvánulnak meg:

Az asszonyok ma is, tudom, csak nekem nem árulták el, szertartásokat végeznek, s nem szabad elmondják, csak amikor eljön az ideje. Náluknál fiatalabbnak, meg megvannak a szabályok. Nagyon meglepődtem, mikor ezzel szembesültem, találkoztam ebben az egyházközösségekben. Én sem árulom el őket. Igazából nem is tudom, mert nekem sem mondták el. [...] Jobb, hogyha nem tudjuk, mert ezt is szétvertük volna. (CSI)

Vélhetően a fent említett titkosnak tartott rítusok egy részét Takács György is bemutatja az *Aranykertbe' aranyfa* (2001) című néprajzi tanulmánygyűjteményében. A könyv archaikus népi imádságokat és ráolvasókat tartalmaz, amelyeket gyimesi, hárompataki, úz-völgyi kis közösségeken belül, családokban végezt(n)ek és szóbeli átörökítés révén adtak tovább a nagyszülők és a szülők gyerekeiknek. A ráolvasás szövegeiben visszaköszönt ránk a szép Szűz Mária gyógyító alakja is, mint például az igézésre használt „Elindul a boldogságos Szépszűzmária...”, vagy a „Babba Mária, vidd el...” kezdetű ráolvasók. A csángó közösségeken belül ezek az imádságok és ráolvasók a mindennapokhoz tartoznak, és élő hagyományról tanúskodnak. Ugyanerről a keresztény-ósmagyar szinkretista jelenségről számol be Daczó Árpád is könyveiben, illetve erre hivatkoznak az újpogány irányzatokat képviselő interjúalanyaink is.

Szűz/Babba Mária alakja a már felsorolt istennői, anyai, vagy akár gyógyító boszorka – a ráolvasókban – aspektusai mellett azonosítható a Nagyasszonnyal, „*ugyanaz*.” Tehát a női minőség csúcsa a Szűzanyában testesül meg: „Van egy olyan női, fény spirituális valóság, ami létezett a tér-időbe, fizikai testben élt Mária megszületése előtt.” (ÁSz) A Babbaság megjelenhet a szentléleki minőség egyik arculataként is (SzEB), és ezt, maga a szó jelentése is alátámasztja.¹⁶ A babbaság szépség, mely a párválasztásban és az utódnemzésben is jelentős szerepet játszik.¹⁷ A gyerek születése és növekedése a bábozódás és nemesedés folyamatához hasonlít, amely a lélek nyelvén befele fordulást jelent, és melyet valamilyen belső

¹⁶ „És gyakorlatilag itt arról van szó, hogy a megszépítés, az új élet szülés, születés, formaadás, és a nemesedésnek az összimbóluma Babba. Úgye a Babba jelentheti azt is, hogy szép. Lukács atyától, gyönyörű könyvből lehet tudni, hogy ami babbás, babás, az szépséget jelent.” (SzEB)

¹⁷ „S, akit legszebbnek látok én ebben a világban, társamul azt választom, tehát ő lesz a babám. És a babám által, kettőnk közötti isteni viszony megtestesüléséből fog megszületni a babám, és a babámat a babám hívja, vagy segíti életre. Tehát ez a teremtés közeli, formaadó, életszülő, a lélek megtestesülő életminőségei társulnak a Babbához.” (SzEB)

újjászületés követ.¹⁸ Egy olyan dimenzió tárul elénk, amely szerint Babba és Szűz Mária nem lehetnek ugyanazon női aspektusnak a megtestesítői. Babba Mária a Boldogasszony, az Isten Asszony/Istennő, míg Szűz Mária az istenszülő asszony:

[...] a nagybetűs Boldogasszony, az szerintem a Babba Mária. És Boldogasszonnak, úgymond a leányai, tehát arculatai, ha így lehet nevezni, ezek lesznek a különböző, hát Mária ünnepekhez társítható Boldogasszonyok. S ebből a Kis Asszony az, aki végül is az utolsó leány, ha úgy tetszik, aki a szűzi minőséget, a Szűz Máriát behozza. Tehát a Babba, az több mint Szűz Mária. Szűz Mária, ő istenszülő asszony, a Boldogasszony, ő a népi lélek számára maga az Isten Asszony. Tehát nem istenszülő asszony első sorban, hanem Isten Asszony. S ez óriási, akár dogmatikai különbség is. (SzEB)

Jelentős a különbség a két női alak között, a női princípiumnak különböző aspektusait testesítik meg. Ebben az értelmezésben Babba Mária női istenség minőséggel van felruházva, talán azonosnak tekinthető azzal az Istennővel, aki a magyar keresztény teológia kezdetén „*kikotolja a tojást.*” (CSI) Szűz Mária pedig ennek az istennői ősprincipiumnak az egyik megnyilvánulása, aki primordiális mintára képes istent szülni. Nem szabad azonban elfelejteni az alapigazságot, melyet a fenti interjúk mindegyike alátámaszt, miszerint a férfi és női Istenség egyenrangú és, amennyiben funkcionális, egészséges a működésük és megnyilvánulásuk, akkor lehet egyesülésük eredménye „az ép gyümölcs, nem pedig a torzszülött szörny” (olvashatjuk az SB-vel készített interjúban). Ott, „ahol ez az anyaság, a női minőség még a szívekben őszintén él, [...] egy gyógyulási lehetőség mindenkinek. Az igazi gyógyulást csak úgy tudjuk megélni, ha mindkét minőség helyre kerül.” (SB)

Következtetések

Jelen tanulmány részben feltérképezte a csíksomlyói Szűz/Babba Mária mitikus jelenséggel foglalkozó székelyföldi (újpagány) írott narratívákat, az interjúk segítségével pedig rávilágított néhány kortárs tendenciára, amely formálja a székelyföldi közösségeket és identitástudatukat.

18 „Befele fordulok, elvonulok a külvilágtól, belső értékeimet kiterjesztem, figyelembe veszem, és egy új minőség fog megszületni. Bemegy az alantas csúszómászó hernyó a bábba, és kiszáll a gyönyörű pillangó. Tehát a bab, bába, babba minőség a szépséget, a szerelmet, a transzfigurációt, ha így tetszik, az átlényegítés gyönyörű erőit működteti. És elvileg az utónemzedék, a generációk előrehaladtával a nemesedésnek is előre kéne haladni, tehát, hogy akkor boldog egy asszony, boldog egy anya, hogyha olyan utódot tudott nevelni erre a világra, amely méltó az Isten tiszteletére, és méltó, vagy magasabb szintre lépett, megoldott már problémákat, tisztább lélek, mint ahogy elődei voltak. Ha lehet egyáltalán ilyet mondani. Tehát, hogy tényleg egy nemesedési, nemesítési folyamatnak a része, és egyáltalán, amikor az ember valamit létre akar hozni ebben a világban, testet akar adni neki, formát akar öltetni, akkor ahhoz a minőséghez kell, kapcsolódjon, társuljon, amely ezt meg tudja mutatni legmagasabb szinten. S legmagasabb szinten, ezt az átlényegítő, testet öltő, széppé tevő minőséget, ezt a Babba tudja megtenni.” (SzEB)

A székelyföldi újpogány irányzatok ugyanazokra a vallási és történeti ősforrásokra hivatkoznak, mint a magyarországi mozgalmak képviselői (lásd Pap Gábor vagy az Arvisura székelyföldi követőit). Ezáltal részévé válnak az anyaországi újpogány narratíváknak és az egységes magyar nemzet auto- és heteroimázsát érvényesítik és erősítik. Kiváló példa erre a csíksomlyói Szűz/Babba Mária alakja köré szőtt mitikus kép, mely bár lokális jellegű, a búcsújárás révén az összmagyar nemzet számára jelentőséggel bír. Tehát, a székelyföldi újpogány irányzatok egyrészt a belső nemzeti összetartozást célozzák meg, másrészt kifele egy erős, egységes és hiteles nemzet képét kívánják tükrözni. Az ősmagyar mítoszvilághoz való fordulás, elemeinek áthozatala a mába és gyakorlatba ültetése imagológiai szempontból folyamatosan alakítja a székely nép ön- és máság képét. Ezt a célt szolgálják a mitikus nőiség képek is. Az elemzett interjúk alapján arra következtethetünk, hogy a csíksomlyói Babba/Szűz Mária jelenség hitelesen tükrözi a székelyföldi újpogány irányzatok női princípiumra vonatkozó gondolatait. Daczó Árpád könyvei és az elemzett interjúk alapján Babba/Szűz Mária az *anya archetipusába*¹⁹ sorolható, ennek különböző megnyilvánulásaival: egyetemes női istenség, aki megteremti a világot, Világanya, és a szűz, aki ebbe a világba istent szül. A nő mint anya, amint olvashattuk az interjúk egyikében (DSz), elsőként járul hozzá a nemzet számbeli növekedéséhez, szellemi megújulásához.

Bár nemzetformálás terén a jelen tanulmányban bemutatott székelyföldi (új) pogány törekvések megfelelnek az Anderson és Boia által leírt kritériumoknak – a nemzet elképzelt jellegére és konstrukció mivoltára vonatkozóan –, interjúalanyaink és a körjük csoportosulók számára elveik, gondolataik a hit *sui generis* kategóriájába tartoznak és ezáltal megtámadhatatlanok, elsődleges céljuk a tudatos összekovácsolás és a nemzet-gyógyítás, mely pozitív képek kivetítésével és megvalósításával jöhet létre. E pozitív képek egyike egyértelműen a női oldal újra központba helyezése, a női és férfi minőségek kiegyensúlyozása, melyre lehetőséget nyújt a csíksomlyói Szűz/Babba Mária páros lényegisége. A nemzet imázsának alakulása ezen a ponton, az újpogány mozgalmakra jellemzően, újra összefonódik a vallási, spirituális dimenzióval: *A Termékenység Istennőjének* oltalma és segítsége Szűz/Babba Mária jelenléte révén megerősíti egységében és egységében a magyar/székely közösségeket és identitástudatukat.

Az (új)pogány irányzatok nőiség fele fordulását, a nőiségre fektetett hangsúlyt posztmodern jelenségként is olvashatjuk, úgy nyelvi, mint gender szempontból. Minden civilizáció mögött ugyanis operációs rendszerként működik egy metakultúra, amely archaikus hiedelmeken és szimbólumokon alapul, és amelyet időközönként felelevenítenek. (Tiryakian, 1996) A keresztény, gnosztikus és pogány metakultúrák közül a posztmodern filozófia háttérében az utóbbit találhatjuk, amely (új)pogány illetve etno-pogány vallási csoportok formájában nyilvánul meg. A pogány metakultúra jelentősen kihatott a posztmodern pluralizmus megjelenésére és a női princípium felértékelésére. A nő mint anya, a termékenység

¹⁹ Jung *archetipusnak* nevezi a kollektív tudattalan tartalmait, melyek leggyakrabban a mesékben, mítoszokban nyilvánulnak meg. A szó jelentése ősrégi típus. A Jungi pszichoanalízisben az *anya archetipusa* az egyik alapvető minta. (Jung, 1993)

hordozójaként újra fontos szerepet tölt be a társadalomban és ezáltal újrarendeződnek a férfi-nő hatalmi viszonyok is. (Tiryakian, 1996) A hatalmi viszonyok újraértékelését elősegíti, vele egybefonódik a használt nyelv és diskurzus változása is. Freud és Lacan erre vonatkozó elméleteit továbbgondolva Julia Kristeva (2002) egy új nyelvfelfogást dolgoz ki, amelyben megkülönbözteti a szimbolikus és szemiotikus nyelvi rétegeket. A szimbolikus nyelv felel meg a férfi, a törvény és a társadalmi rend által alkalmazott beszédnek. A szemiotikus nyelv automatikusan ezzel szemben helyezkedik el és a nőiséghez kapcsolódik, azonban nem kizárólag a nők nyelve, sokkal inkább arra hivatott, hogy megzavarja a hímnem és nőnem közötti limitáló megkülönböztetést és a kettő fölé emelkedjen. A jelen dolgozatban vázolt székelyföldi újpagány mitikus nőiség képek a Szűz/ Babba Mária párossal a középpontban ugyancsak a szemiotikus nyelvet hivatottak előtérbe helyezni, bár úgy az írott narratívák, mint az interjúalanyok esetében szinte kivétel nélkül férfi szerzőkkel találkoztunk. Léteznek ugyan női képviselők, őket azonban nem tudtuk elérni vagy megszólítani, így a kutatás eredményei ilyen szempontból egyoldalúnak tekinthetők. Kérdés marad tehát, hogy a székelyföldi újpagány mozgalmakon belül túlnyomórészt miért a férfiak feminizálják a képviselt eszméket, hol maradnak a női hangok. A válasz talán a helyi férfi-női hatalmi erőviszonyok mivoltában keresendő.

Végezetül megállapíthatjuk, hogy az újpagány irányzatok általában, így a magyarországi és székelyföldi mozgalmak is, a posztmodern lét töredezettsége által teremtett hiátus betöltésének igényére adnak sajátosan posztmodern választ. Az egységes közösségek biztonságot és stabil identitástudatot sugallnak, mely az egyént megvédi és eligazítja a világ dolgaiban. Ennek érdekében, a férfi princípium mellett a nőit is újra be kell emelni a középpontba, és ha a *vagy-vagy* illetve *is-is* viszonyt sikerül meghaladni, akkor felül lehet emelkedni a nemek kettősségén, létrehozva egy tudatosabb társadalmi diskurzust.

Felhasznált irodalom

- Adler, Margot (1986): *Drawing down the moon. Witches, Druids, Goddess-Worshippers, and other Pagans in America today*. Beacon Press, Boston.
- Ajtony Zsuzsanna (2014): *Előszó*, In: Beller, Manfred, Leersen, Joep (szerk.): *Imagológia. A nemzeti karakterek kulturális konstrukciói és irodalmi reprezentációi*, Cluj-Napoca, Scientia, Societatea Muzeului Ardelean, 11-13.
- Anderson, Benedict (1996): *Die Erfindung der Nation*. Campus Frankfurt, New York.
- Anderson, Benedict (2006): *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Verso, London, New York.
- Beller, Manfred (2014): *Észlelés, kép, imagológia*, In: Beller, Manfred, Leersen, Joep (szerk.): *Imagológia. A nemzeti karakterek kulturális konstrukciói és irodalmi reprezentációi*, Cluj-Napoca, Scientia, Societatea Muzeului Ardelean, 19-35.

- Boia, Lucian (2012): *Două secole de mitologie națională*, Humanitas, București, 1-30.
- Butler, Judith (1990): *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge, New York, London.
- Daczó Árpád (P. Lukács O.F.M) (2001): *Csíksomlyó titka. Mária-tisztelet a néphagyományban*. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda.
- Daczó Árpád (P. Lukács O.F.M) (2010): *Csíksomlyó ragyogása*. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda.
- Dezső Tibor (2006): *A magyar nép egészségége*. <http://www.scribd.com/doc/60433877/A-magyar-nep-egesz-sege-Dezs%C5%91-Tibor-madefalvi-lelkipasztor-irasa>. (12.05.2015)
- Eliade, Mircea (1995): *Vallási hiedelmek és eszmék története I-III.*, Osiris, Budapest.
- Fried István (2010): *Imagológia – komparatiztika* <http://www.irodalmiszemle.bici.sk/lap-szamok/2010/2010-aprilis/688> (letöltve 02.02.2015).
- Gardner, Gerald (1954): *Witchcraft Today*. UK, Rider and Company.
- Gereben Ferenc (2000): Vallási és nemzeti identitás – Történelmi visszapillantás. In: Tomka Miklós – Gereben Ferenc: *Vallásosság és nemzettudat*. Kerkai Intézet, Budapest.
- Gimbutas, Marija (1974): *The Goddesses and Gods of Old Europe. Myths and Cult Images*. University of California Press.
- Graves, Robert (1948): *The White Goddess: a Historical Grammar of Poetic Myth*. Faber&Faber, London.
- Harvey, Graham (1996): *Listening people, speaking Earth. Contemporary Paganism*. Hurst&Co., London.
- Hanegraaff, Wouter J. (1996): *New Age Religion and Western Culture. Esotericism in the mirror of secular thought*. E.J. Brill, Leiden.
- Jung, Carl Gustav (1993): *Mélyseégeink ösvényein. Analitikus pszichológiai tanulmányok*. Gondolat, Budapest.
- Kis-Halas Judit (2005): Újboszorkány kultuszok a 20. században. A wiccától a cyberboszorkákig. *Rubicon 2005/7*.
- Kristeva, Julia (1995): *New Maladies of the Soul*. Columbia University Press, New York.
- Kristeva, Julia (2002): *A költői nyelv forradalma (részletek)*, In: Bókay Antal, Vilcek Béla (szerk.): *A posztmodern irodalomtudomány kialakulása*. Budapest, Osiris kiadó, ford. Horváth Krisztina, 106-127.
- Leersen, Joep (2014): *Kép* In: Beller, Manfred, Leersen, Joep (szerk.): *Imagológia. A nemzeti karakterek kulturális konstrukciói és irodalmi reprezentációi*. Cluj-Napoca, Scientia, Societatea Muzeului Ardelean, 225-228.
- Mohay Tamás (2009): *A csíksomlyói pünkösdi búcsújárás. Történet, eredet, hagyomány*. L'Harmattan, Budapest.
- P. Márk József OFM (2014): *Csíksomlyói mozaik*. h.n.
- Povedák István (2014): Láthatatlan határok. A keresztény-újpogány szinkretizmus, In: Povedák István és Szilárdi Réka (szerk.): *Sámán sámán hátán. A kortárs pogányság multidiszciplináris elemzése*. SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Szeged, 55-78.

- Primiano, Leonard (2012): 'Afterword. Manifestations of the religious vernacular: ambiguity, power and creativity' In: Marion Bowman and Ülo Valk (szerk.): *Vernacular Religion in Everyday Life: Expressions of Belief*. Sheffield and Bristol, CT, Equinox, 382–394.
- Russel, Jeffrey B. (1980): *A History of Witchcraft*. Thames and Hudson, London.
- Sántha Attila (2012): *Ő, Akit Babbának Neveznek – A Vasorrú Bábától Babba Máriáig*. www.hargitakiado.ro (letöltés 11. 01. 2015)
- Simén Domokos (2008): *Történelem vagy legenda? A csíksomlyói pünkösdi búcsú eredetéről*, In: Vallási néprajz 14, Barca Kiadó.
- Szilárdi Réka (2007): Posztmodern identitáskultúra a magyarországi neopogány közösségekben. *Erdélyi társadalom*, 5. évfolyam 1. szám, 103-121.
- Szilárdi Réka (2013): *Magyarországi újpogány vallások nemzeti identitáskonstrukciójának narratív mintázatai*. Doktori (PhD) értekezés tézis, Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, http://pszichologia.pte.hu/sites/pszichologia.pte.hu/files/files/files/dok/tezis/2013-szilardi_reka_-t.pdf (11.01.2015)
- Szilárdi Réka (2014): A magyar kortárs narratívumok nemzeti identitáskonstrukciói, In: Povedák István és Szilárdi Réka (szerk.): *Sámán sámán hátán. A kortárs pogányság multidiszciplináris elemzése*. SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Szeged, 11-24.
- Színia Bodnár Erika (2009): *Boldogasszony nevében – Ősi magyar női titkok*. Püski-Masszi Könyvesház.
- Takács György (2001): *Aranykertbe' aranyfa. Gyimesi, hárompataki, úz-völgyi csángó imák és ráolvasók*. Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest.
- Tiryakian, Edward A.: Keresztény, gnosztikus, pogány. *Lettre* 1996 tél, 23. szám (online); <http://www.c3.hu/scripta/lettre/lettre23/13tiry.htm> (2015-05-21)
- Vécsey Gyula (1992): *A csíksomlyói Salvator-kápolna szentélyének különleges rései*. www.orszagepito.hu (letöltés 11. 01. 2015).